

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและความเป็นมาของปัญหา

ศิลปะเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ และคุณประโยชน์ต่อมนุษย์เป็นอย่างยิ่ง เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ที่แสดงออกมาในเรื่องของความงาม เป็นความต้องการแสดงออกทางด้านอารมณ์, ความรู้สึก, ความคิด และสติปัญญาของมนุษย์ ซึ่งความหมายของคำว่า "ศิลปะ" นี้ ราชบัณฑิตยสถาน (2530) ได้ให้ความหมาย ศิลปะ ไว้ว่า เป็นผลของแห่งพลังความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ที่แสดงออกในรูปลักษณะต่าง ๆ ให้ปรากฏในแง่สุนทรียภาพ ความประทับใจ หรือ ความสะเทือนอารมณ์ ตามอัจฉริยภาพ พุทธิปัญญา ประสบการณ์ รสนิยม และทักษะของแต่ละคน เพื่อความพอใจ ความรื่นรมย์ ขนบธรรมเนียม จารีต ประเพณี หรือความเชื่อในลัทธิศาสนา ศิลปะจึงมีส่วนทำให้มนุษย์มีความเจริญ มีสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น แตกต่างจากสัตว์ทั่วไป อมรา พงศาพิชญ์ (2531) กล่าวว่า ข้อแตกต่างที่สำคัญระหว่างมนุษย์และสัตว์ก็คือ มนุษย์สามารถปรับปรุงพัฒนาตนเอง ปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่และวิถีชีวิตให้ดีขึ้น จนกลายเป็นวัฒนธรรม งามพิศ สัตยสงวน (2534) ได้กล่าวไว้ว่า ศิลปะเป็นส่วนหนึ่งของระบบวัฒนธรรม ซึ่งมีปัญหาพื้นฐานเกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์ และความต้องการในการแสดงออกของมนุษย์ ศิลปะจึงเป็นการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ขึ้นมาในรูปแบบที่แตกต่างกัน ซึ่งมีพื้นฐานมาจากความต้องการของมนุษย์ นอกจากนี้ อมรา พงศาพิชญ์ (2531) ได้กล่าวไว้ว่า วัฒนธรรมคือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นกำหนดขึ้น มิใช่สิ่งที่มนุษย์ทำตามสัญชาตญาณ อาจจะเป็นการประดิษฐ์วัตถุสิ่งของขึ้นใช้หรืออาจเป็นการกำหนดพฤติกรรมหรือความคิด ตลอดจนวิธีการ หรือ ระบบของการทำงาน อารี สุทธิพันธุ์ (2528) ได้กล่าวถึงศิลปะกับวัฒนธรรมไว้ว่า ศิลปะเป็นเครื่องเชื่อมผสานยึดเหนี่ยวที่สำคัญอันหนึ่งของสังคม และเป็นเครื่องบอกถึงความมีวัฒนธรรม ความเจริญองงามทางความคิด และสติปัญญาของชนในกลุมนั้น ๆ

ศิลปะจึงเป็นส่วนหนึ่งของระบบวัฒนธรรม ซึ่งนักมานุษยวิทยาได้ให้คำนิยามของวัฒนธรรมว่าเป็น หนทางหรือวิธีการต่าง ๆ ที่มนุษย์ในสังคมต่าง ๆ สร้างขึ้นมา เพื่อแก้ปัญหาพื้น

ฐานของมนุษย์ ซึ่งวิธีการแก้ปัญหาแต่ละอย่าง จะทำให้ได้วัฒนธรรมในแต่ละด้านรวมกันเป็นระบบต่าง ๆ ของวัฒนธรรม คือ ครอบครัว เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง การศึกษา ศาสนา ความเชื่อ แพทย์สาธารณสุข การสื่อสาร ศิลปะ และนันทนาการ ซึ่งในแต่ละประเด็นจะมีปัญหาพื้นฐานแตกต่างกันไป ในส่วนของศิลปะจะมีปัญหาพื้นฐานเกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์ และความต้องการแสดงออกของมนุษย์ (งามพิศ สัตย์สงวน, 2534) ซึ่งความต้องการเหล่านี้เป็นความต้องการที่นอกเหนือไปจากความต้องการขั้นมูลฐานในการดำรงชีวิต ซึ่งความต้องการจำเป็นต่าง ๆ ของมนุษย์จะมี 3 ประเภท (ซูดา จิตพิทักษ์, 2525) คือ 1. ความต้องการทางชีววิทยา ซึ่งเป็นความจำเป็นทางร่างกาย และการดำรงชีพ 2. ความต้องการทางสังคม เป็นความจำเป็นของมนุษย์ที่ต้องมีชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่น มีการติดต่อสัมพันธ์ มีการสื่อสารเพื่อให้เกิดการยอมรับ และคล้อยตามสังคม 3. ความต้องการทางด้านจิตใจ จะเป็นการตอบสนองความต้องการในเรื่องของจิตใจและการแสดงออกของตนเอง เป็นการแสดงออกของความรู้สึกต่าง ๆ ซึ่งนำไปสู่การเกิดศิลปะ วรรณคดี ดนตรี ฯลฯ ศิลปะจึงมีลักษณะเป็นความต้องการทางสังคม และความต้องการทางด้านจิตใจ (อมรา พงศาพิชญ์, 2531) ที่เกิดขึ้นมาหลังจากความต้องการขั้นมูลฐานได้รับการตอบสนองแล้ว ซึ่งการตอบสนองความต้องการทางสังคม และความต้องการทางด้านจิตใจนี้ คือ ต้นเหตุของการเกิดวัฒนธรรมและศิลปะนั่นเอง ความต้องการทางด้านจิตใจนี้ จะเป็นการตอบสนองความต้องการของจิตใจของมนุษย์ที่มีลักษณะอ่อนไหว มีความเชื่อในตัวเอง และเป็นความต้องการให้ผู้อื่นยอมรับเห็นชอบกับการกระทำต่าง ๆ ของตน นอกจากนี้ความต้องการทางจิตไยยังเป็นความต้องการในการตอบสนองการแสดงออกความรู้สึกต่าง ๆ ซึ่งความต้องการในลักษณะนี้จะนำไปสู่การเกิดงานศิลปะ (ซูดา จิตพิทักษ์, 2525) ความต้องการทางจิตใจในแง่ของความต้องการแสดงออกจึงเป็นมูลเหตุจูงใจที่สำคัญที่ทำให้ศิลปินเกิดความต้องการทำงานศิลปะ และสร้างผลงานศิลปะ เพื่อตอบสนองความต้องการต่าง ๆ ของแต่ละบุคคลซึ่งแตกต่างกันไป โดยได้มีผู้ทีกล่าวถึงความต้องการในการแสดงทำงานด้านศิลปะไว้ในแง่มุมที่คล้ายคลึงกัน จอห์น ไมเคิล (Micheal, 1983) ได้กล่าวถึงความต้องการในการแสดงออกทางด้านศิลปะของมนุษย์ไว้ว่า เป็นความต้องการแสดงออกทางด้านทัศนคติ การสื่อความหมาย ความรู้สึกส่วนตัว ความคิด ความเข้าใจในเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับบางสิ่งบางอย่าง ซึ่งเกิดขึ้นมาจากประสบการณ์ และสิ่งแวดล้อม ซึ่งในทางศิลปะนั้น การแสดงออกเหล่านี้ จะผ่านกระบวนการต่าง ๆ และถูกนำเสนอออกมาในรูปทรงทางทัศนศิลป์ (Visual Form) ปรากฏออกมาในรูปของผลงานศิลปะในที่สุด

จากที่ได้กล่าวไปแล้วนั้น ศิลปะเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อมนุษย์ทั้งในด้านที่เป็นส่วนหนึ่งของระบบวัฒนธรรม และเป็นความต้องการในการแสดงออกของมนุษย์ในทางที่สร้างสรรค์ ซึ่งเป็นความต้องการที่นอกเหนือไปจากความต้องการขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิต ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเจริญ และความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ ในการที่จะปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น ทั้งทางด้านร่างกาย และจิตใจ ศิลปะจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ ในทางด้านร่างกายนั้น ศิลปะจะสามารถนำมาประยุกต์ใช้ทำให้เกิดประโยชน์ต่าง ๆ ได้อย่างมากมายทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์สะดวกสบายมากยิ่งขึ้น ดังจะเห็นได้จากการนำศิลปะมาประยุกต์ใช้ในการสร้างสรรค์สิ่งอำนวยความสะดวกสบายต่างๆ ในส่วนของจิตเจ้านั้นศิลปะยังเป็นการตอบสนองทั้งผู้ที่สร้างสรรค์และผู้ที่ยื่นชม เกิดความปิติอิ่มเอม มีการเกิดสุนทรียภาพภายในจิตใจทำให้มนุษย์มีความเป็นอยู่ที่สมบูรณ์ มีคุณภาพชีวิตที่ดีมากยิ่งขึ้น วิรุณ ตั้งเจริญ (2537) ได้กล่าวถึงศิลปะไว้ว่า เป็นเรื่องของ การสร้างสรรค์ความงามให้ปรากฏขึ้นเป็นผลงานศิลปะ และความงามอันเกิดจากศิลปะจะก่อให้เกิดความปิติ พึงพอใจ และความดีงามในสังคมด้วย คุณค่าของความงามในทางวิจิตรศิลป์ที่มีต่อมนุษย์นั้น มี 3 ประการด้วยกันคือ

1. ความปิติ (Pleasure)
2. จริยธรรม (Ethics)
3. อรรถประโยชน์

คุณค่าของความงามในศิลปะนั้น จะก่อให้เกิดความปิติขึ้นในจิตใจของผู้ชื่นชม และความปิตินี้ก็มีความสำคัญสำหรับการดำรงชีวิต เพราะความปิติให้ทั้งความเอมอิ่ม , การพักผ่อน , การระบายความเครียด และทำให้เกิดความพร้อมที่จะปฏิบัติภารกิจหน้าที่การงานต่อไป ส่วนทางด้านจริยธรรม ผลที่สืบเนื่องมาจากความปิติ อันเกิดขึ้นมาจากการชื่นชมศิลปะและเนื้อหาของศิลปะ ย่อมสร้างเสริมจริยธรรมให้เกิดขึ้นในจิตใจ และจริยธรรมซึ่งเกิดขึ้นในจิตใจย่อมผลักดันให้มนุษย์แสดงพฤติกรรมในเชิงจริยธรรมในสังคมด้วย ในทางอรรถประโยชน์ของศิลปะนั้น ศิลปะจะมีประโยชน์ในแง่ของการเป็นบันทึกทางประวัติศาสตร์ และเป็นเครื่องมือในการสื่อสารทางความคิดของมนุษย์ในแต่ละยุคแต่ละสมัย นอกจากนี้ศิลปะยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในงานศิลปะประเภทประยุกต์ ที่ต้องการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ให้มีความงามนอกเหนือไปจากประโยชน์ใช้สอยอีกด้วย สุชาติ เกาทอง (2532) ได้กล่าวถึง คุณค่าของศิลปะไว้ 3 ประการคือ

1. คุณค่าในทางความงาม (Aesthetical value)
2. คุณค่าในทางประโยชน์ใช้สอย (Useful Value)
3. คุณค่าในทางจรรยา (Ethical Value)

นอกจากนี้ สุชาติ เถาทอง(2532) ยังได้กล่าวถึงประโยชน์ของศิลปะประเภททัศนศิลป์ไว้ดังนี้คือ

1. ประโยชน์สำหรับบุคคล ซึ่งจะให้ประโยชน์ทั้งผู้สร้างผลงานศิลปะ และผู้ที่ชื่นชมศิลปะ
2. ประโยชน์สำหรับสังคม ซึ่งศิลปะจะเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นไปของสังคมในแต่ละยุคแต่ละสมัย และเป็นวัฒนธรรมทางสังคม

ศิลปะนอกเหนือจากจะมีคุณค่า และคุณประโยชน์ต่อมนุษย์มากมายดังที่ได้กล่าวไปแล้วนั้น ยังเป็นเรื่องของความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ที่มีความต้องการแสดงออก โดยอาศัยกระบวนการทางศิลปะมาเป็นสื่อในการถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดต่าง ๆ วินัย โสมติ (2526) ได้กล่าวไว้ว่า ศิลปะเป็นกิจกรรมการสร้างสรรค์ของมนุษย์ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์จึงเป็นปัจจัยหลักของศิลปะ ดังนั้นศิลปะจึงมีความสัมพันธ์กับการแสดงออกด้านความคิดสร้างสรรค์ ที่มีผลงานศิลปะเป็นผลผลิตแห่งความคิดสร้างสรรค์

การแสดงออกด้านความคิดสร้างสรรค์ในทางศิลปะนั้น สามารถเลือกรูปแบบในการแสดงออกได้หลายวิธี ขึ้นอยู่กับความถนัด และความต้องการของแต่ละคนที่จะนำมาใช้สำหรับรูปแบบของศิลปะประเภททัศนศิลป์นั้น สามารถแบ่งได้หลายสาขา ซึ่งแต่เดิมนั้นสามารถแบ่งได้ 6 สาขา คือ (สุชาติ เถาทอง , 2532)

1. จิตรกรรม (Painting)
2. ประติมากรรม (Sculpture)
3. สถาปัตยกรรม (Architecture)
4. วรรณกรรม (Literature)
5. ดุริยางค์ศิลป์ (Musical Art)
6. นาฏกรรม ละคร (Dance , Drama)

ในบางครั้งอาจจะมีการแบ่งประเภทของงานศิลปะออกเป็นประเภทตามลักษณะของการรับรู้สัมผัส ซึ่งมี 3 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. ทัศนศิลป์ (Visual Art) เป็นศิลปะที่รับสัมผัสด้านการเห็น ซึ่งได้แก่งานจิตรกรรม ประติมากรรม ภาพพิมพ์
2. โสตศิลป์ (Aural Arts) เป็นศิลปะที่รับสัมผัสด้านการฟัง การได้ยิน ได้แก่ ดนตรี และวรรณกรรม

3. โสตทัศนศิลป์ (Audio Visual Arts) เป็นศิลปะที่รับสัมผัสด้านการฟัง และการเห็นพร้อมกัน ได้แก่ นาฏกรรม, ศิลปะการแสดง, ภาพยนตร์ ซึ่งเป็นการผสมผสานกันของวรรณกรรม, ดนตรี และทัศนศิลป์

ในปัจจุบันเนื่องจากวิวัฒนาการทางวิทยาศาสตร์และความเจริญในวิทยาการต่างๆ ได้ทำให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบของศิลปะได้เปลี่ยนแปลงไป จนเกิดศิลปะในสาขาอื่น ๆ ขึ้นมาอีกมากมาย ไม่ว่าจะเป็นศิลปะภาพพิมพ์ (Print Making), ภาพถ่าย (Photography), วิดิทัศน์ (Video), ศิลปะสื่อผสม (Mixed Media) และอื่น ๆ อีกมากมาย ศิลปะภาพพิมพ์เป็นศิลปะสาขาหนึ่งในปัจจุบันที่ได้รับความสนใจจากศิลปิน และผู้ชื่นชมเป็นอย่างมาก สำหรับพัฒนาการของศิลปะภาพพิมพ์นั้นมีที่มาจากการพิมพ์ว่า หมายถึง “การกดให้ติด” (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, 2531) คือ การสร้างภาพหรือเครื่องหมายลงบนวัสดุผิวเรียบ เพื่อให้เกิดภาพหรือเครื่องหมายที่เหมือนกันหรือซ้ำ ๆ กัน ได้ตามจำนวนที่ต้องการ เทคนิคการพิมพ์จึงเป็นสิ่งที่มนุษย์ใช้ในการสื่อความหมายให้เผยแพร่ไปสู่บุคคลหรือกลุ่มคนจำนวนมากได้จากต้นฉบับแบบเดียวกัน กรรมวิธีในการพิมพ์ระยะเริ่มแรกนั้นอาจมีที่มาจาก การใช้ดินเหนียวมาแกะเป็นตราสัญลักษณ์และนำไปตากแดดให้แห้ง หรือนำไปเผาไฟเพื่อให้เกิดเป็นแม่พิมพ์ที่มีคงทนถาวร แล้วจึงนำแม่พิมพ์นั้นไปประทับ หรือกดลงบนพื้นผิวอ่อน เช่น ดิน , ครั่ง, หรือ ซี้ผึ้ง นอกจากนี้ยังอาจมีการนำแม่พิมพ์ไปจุ่มสี หรือหมึกก่อนแล้วจึงนำไปกดประทับลงบนวัตถุต่างๆ จีนได้ชื่อว่าเป็นชนชาติแรกที่คิดวิธีการพิมพ์แบบกด หรือประทับ (Stamp) นี้ เมื่อประมาณ 255 ปีก่อนคริสตกาล พิมพ์ลงบนวัสดุอื่น ๆ ก่อนที่จะมีกระดาษ วิธีการพิมพ์ในระยะเริ่มแรกนี้จะสร้างแม่พิมพ์จากไม้เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งมีพื้นราบมาจากกรรมวิธีการพิมพ์นูน นิยมใช้ในการพิมพ์เรื่องราว คำสอน หรือคัมภีร์ในศาสนา รวมทั้งภาพประกอบต่าง ๆ ซึ่งเป็นที่มาของงานศิลปะภาพพิมพ์ สำหรับงานภาพพิมพ์ในกลุ่มประเทศยุโรป และประเทศทางตะวันตกนั้น เชื่อกันว่าได้รับอิทธิพล และแบบอย่างมาจากจีน โดยเฉพาะกระดาษ ซึ่งจีนส่งไปขายในคริสต์ศตวรรษที่ 12 การพิมพ์หนังสือ และภาพพิมพ์ในยุคแรก ๆ ของยุโรปก็เช่นเดียวกับจีน คือการพิมพ์จากแม่พิมพ์ไม้ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการพิมพ์ด้วยมือเป็นหลัก ต่อมาได้มีชาวเยอรมันที่ชื่อว่า โจฮัน กูเตนเบิร์ก (Johann Gutenberg) ได้คิดค้นประดิษฐ์แท่นพิมพ์อย่างง่ายขึ้นมาในปี ค.ศ.1450 ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างแท่นพิมพ์ หรือเครื่องพิมพ์ในปัจจุบัน ในคริสต์ศตวรรษที่ 18 (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, 2531) ได้มีการคิดค้นเทคนิคภาพพิมพ์หิน (Lithography) ขึ้นมาโดยชาวเยอรมันที่ชื่อว่า Aloys Senefeldos ในปี 1796 ซึ่งเป็นที่มาของการพิมพ์ระบบออฟเซต (Off Set) ที่นิยมแพร่หลายอยู่ในปัจจุบัน ในราวต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 เทคนิคต่าง ๆ ของการพิมพ์ได้รับความนิยมนมากขึ้น การทำภาพพิมพ์ในลักษณะที่เป็นศิลปะภาพพิมพ์ได้รับการยอมรับ

มากยิ่งขึ้น จวบจนคริสต์ศตวรรษที่ 20 ศิลปะภาพพิมพ์ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย ศิลปินใช้เทคนิคต่างๆ ของการพิมพ์ เพื่อตอบสนองความต้องการในการสร้างงานศิลปะแนวใหม่ ๆ ได้เป็นอย่างดี

สำหรับความเป็นมาของศิลปะภาพพิมพ์ในประเทศไทยนั้น ได้มีการค้นพบลูกกลิ้งดินเผาสมัยก่อนประวัติศาสตร์จากแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง จ.อุดรธานี ที่ใช้ในการกลิ้งสีทำให้เกิดลวดลายบนผ้า หรือบนภาชนะดินเผา ซึ่งแสดงให้เห็นถึงแนวคิดในการพิมพ์ที่เกิดขึ้นในดินแดนประเทศไทย ตั้งแต่ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์แล้ว นอกจากนี้ก็มีการพิมพ์ในลักษณะการประทับตราเครื่องหมายต่าง ๆ ในสมัยต่อ ๆ มา แต่เพิ่งจะปรากฏว่ามีการพิมพ์ที่เป็นหนังสือในสมัยกรุงศรีอยุธยา ในรัชกาลของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โดยใช้การพิมพ์เพื่อพิมพ์หนังสือ และภาพประกอบเรื่องเท่านั้น โดยได้มีการพิมพ์เรื่อยมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ระบบการพิมพ์เริ่มแพร่หลายมากยิ่งขึ้น แต่ส่วนใหญ่ก็ยังคงพิมพ์หนังสือคำสอนทางคริสต์ศาสนา จนถึงในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งมีความสนใจการพิมพ์เป็นอย่างมาก จึงได้มีการตั้งโรงพิมพ์ขึ้นในพระบรมมหาราชวัง เพื่อใช้ในการพิมพ์หนังสือราชกิจจานุเบกษา จนถึงช่วงปลายของรัชกาลได้มีการสั่งเครื่องพิมพ์หินเข้ามาในปี พ.ศ. 2410 (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, 2531) ในส่วนของการพิมพ์ของเอกชนก็มีการพัฒนาเรื่อยมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 จนถึงปัจจุบัน การพิมพ์ในระบบเริ่มแรกนั้นยังมีลักษณะเป็นการพิมพ์เพื่อประโยชน์ในการพิมพ์หนังสือ และเอกสารต่าง ๆ จนถึงสมัยรัชกาลที่ 6 ได้มีการตั้งโรงเรียนเพาะช่างขึ้นมา และได้มีการเรียนการสอนเกี่ยวกับภาพพิมพ์ขึ้น แต่มีวัตถุประสงค์เพื่อผลิตช่างแกะแม่พิมพ์ขึ้นมา เพื่อรองรับการขยายตัวของระบบการพิมพ์ที่เริ่มแพร่หลาย จนกระทั่งต่อมาคณะจิตรกรรมประติมากรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้เริ่มบรรจุวิชาภาพพิมพ์เข้าไว้ในหลักสูตรเมื่อปี พ.ศ. 2496 (อิทธิพล ตั้งโฉลก, 2535) จึงทำให้ภาพพิมพ์มีลักษณะเป็นผลงานศิลปะอย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น จน พ.ศ. 2511 จึงได้เริ่มเปิดเป็นสาขาภาพพิมพ์ ทำการเรียนการสอนอย่างจริงจัง จึงทำให้ศิลปะภาพพิมพ์ได้รับการพัฒนาเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

ศิลปะภาพพิมพ์มีกระบวนการต่าง ๆ ที่น่าสนใจ เป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับเทคนิคและกระบวนการต่าง ๆ ทางด้านการพิมพ์ เป็นสื่อที่ศิลปินจะต้องมีการค้นคว้า ทดลอง และมีขั้นตอนกระบวนการทำงานต่าง ๆ ที่มากมาย ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของสื่อศิลปะภาพพิมพ์ อัครนิย ชูอรุณ (2527) ได้กล่าวว่า แรงจูงใจขั้นต้นที่ชักนำให้ศิลปินภาพพิมพ์อยากจะทำผลงานภาพพิมพ์ก็คือ ความมีเสน่ห์ของกระบวนการทางเทคนิคภาพพิมพ์นั่นเอง ในส่วนของผู้ที่ชื่นชม

ผลงานศิลปะนั้นก็สามารถเป็นเจ้าของผลงานศิลปะได้ง่ายขึ้น เพราะลักษณะพิเศษอีกอย่างหนึ่งของศิลปะภาพพิมพ์ก็คือ สามารถทำจำนวนพิมพ์ (Edition) ซ้ำเหมือนกันได้เป็นจำนวนมาก แต่ในการพิมพ์ผลงานแต่ละชิ้นศิลปินจะจำกัดจำนวนพิมพ์เอาไว้ด้วย จึงทำให้ผลงานภาพพิมพ์มีราคาถูกกว่าผลงานศิลปะประเภทอื่น ๆ อีกทั้งยังมีขนาดพอเหมาะ สามารถเคลื่อนย้ายได้ง่าย ผลงานภาพพิมพ์จึงได้รับความแพร่หลายอย่างรวดเร็ว อิทธิพล ตั้งโฉลก (2535) ได้กล่าวว่า การเผยแพร่ผลงานศิลปะภาพพิมพ์ออกสู่สาธารณชนทำได้ง่ายกว่า ทั้งนี้เป็นเพราะว่า ผลงานภาพพิมพ์ส่วนใหญ่จะเป็นงานพิมพ์ลงบนกระดาษ จึงสามารถขนย้าย หรือ ส่งไปในสถานที่ต่าง ๆ ได้สะดวก รวดเร็ว และปลอดภัย โดยเฉพาะการส่งทางไปรษณีย์ จึงทำให้มีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการแสดงผลงานศิลปะภาพพิมพ์กันอย่างแพร่หลายในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก

ในการสร้างผลงานภาพพิมพ์ ศิลปินจะต้องสร้างแม่พิมพ์ขึ้นมาก่อน แล้วจึงจะนำไปผ่านกระบวนการพิมพ์ ถ่ายทอดออกมาเป็นภาพที่ต้องการได้ สำหรับกระบวนการต่าง ๆ ของศิลปะภาพพิมพ์นั้น จะมีกระบวนการพิมพ์หลัก ๆ ที่สำคัญ 4 ประเภท ดังนี้คือ (อิทธิพล ตั้งโฉลก, 2535)

1. กระบวนการภาพพิมพ์นูน (Relief Process)
2. กระบวนการภาพพิมพ์ร่องลึก (Intaglio Process)
3. กระบวนการภาพพิมพ์พื้นราบ (Planographic Process)
4. กระบวนการภาพพิมพ์ฉลุลาย (Serigraphy)

ซึ่งกระบวนการเหล่านี้เป็นกระบวนการขั้นพื้นฐานในการทำงานศิลปะภาพพิมพ์ โดยที่ในแต่ละกระบวนการนั้นก็จะมีเทคนิคย่อยต่าง ๆ อีกมากมาย เช่น เทคนิคภาพพิมพ์ไม้ (Wood Cut), เทคนิคภาพพิมพ์โลหะกัดกรวด (Etching), เทคนิคภาพพิมพ์ตะแกรงไหม (Silk Screen) และอื่น ๆ ซึ่งในแต่ละเทคนิคนั้น ศิลปินผู้สร้างผลงานศิลปะภาพพิมพ์ก็จะมีการคิดค้นเทคนิคพิเศษต่าง ๆ ขึ้นมาเอง เพื่อให้ได้ผลงานที่มีความแปลกใหม่ น่าสนใจ จนมีรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ประกอบกับความเจริญก้าวหน้าในวิทยาการต่าง ๆ ในปัจจุบัน จึงทำให้ศิลปะภาพพิมพ์มีการพัฒนาทางด้านเทคนิคใหม่ ๆ ขึ้นอยู่ตลอดเวลา ซาฟ และซาซิล็อตโต (Saft and Sacilotto, 1987) ได้กล่าวถึงภาพพิมพ์ไว้ว่า ไม่มีสื่อศิลปะชนิดใดที่จะเห็นการพัฒนาได้ชัดเจนเท่าภาพพิมพ์อีกแล้ว เพราะในปัจจุบันมีวัสดุ อุปกรณ์ต่าง ๆ ที่มีคุณภาพดียิ่งขึ้น มีการคิดค้นเทคนิค และกระบวนการใหม่เกิดขึ้น ด้วยการพลิกแพลงเทคนิคต่าง ๆ ตลอดจนการคิดค้นเทคนิควิธีการใหม่ ๆ ด้วยตัวศิลปินอีกด้วย จึงทำให้เกิดการสร้างสรรคที่น่าสนใจในการใช้สื่อภาพพิมพ์

ด้วยลักษณะเด่นของศิลปะภาพพิมพ์ที่เกี่ยวข้องกับเทคนิค และกระบวนการพิมพ์ จึงทำให้ศิลปะภาพพิมพ์ได้รับการสร้างสรรค์รูปแบบใหม่ ๆ ขึ้นมาอยู่ตลอดเวลา ศิลปินจะคิดค้น เทคนิคพิเศษเฉพาะตัวขึ้นมา มีการค้นคว้า และทดลองใช้วัสดุใหม่ ๆ บางอย่าง เช่น พลาสติก , แม่พิมพ์โฟม, คอมพิวเตอร์, ภาพถ่าย, เทคนิคการตัดปะ และอื่น ๆ ผลงานภาพพิมพ์จึงมีเสน่ห์ และคุณค่าไม่แตกต่างจากงานศิลปะประเภทอื่น ๆ ในปัจจุบันจึงมีศิลปินมากมายที่สนใจที่จะ ศึกษาการทำงานศิลปะภาพพิมพ์ เพื่อนำมาใช้เป็นสื่อในการถ่ายทอดแนวความคิดของตนเอง ออกมา

ในการศึกษากระบวนการทำงานศิลปะของศิลปินนั้นจะมีพื้นฐานมาจากความต้องการในการแสดงออกของมนุษย์ ซึ่งในการที่จะศึกษาที่มาของความต้องการในการทำงานศิลปะเหล่านี้ สิ่งสำคัญที่เราจะต้องทำการศึกษาคือ ตัวศิลปิน เพราะ ศิลปินคือผู้สร้างสรรค์ผลงานศิลปะต่าง ๆ ขึ้นมา เพื่อที่จะต้องการแสดงออกถึงความต้องการบางอย่างที่ตนเองมีอยู่

ริสเซิล และคณะ (Stella Pandell Russell, 1975) ได้กล่าวว่า เป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ ที่จะกล่าวถึงศิลปะโดยปราศจากการกล่าวถึงศิลปิน ศิลปะคือผลงานของกระบวนการสร้างสรรค์แบบปัจเจกบุคคล, การแสดงออกทางความคิดของมนุษย์ และอารมณ์ ศิลปะทั้งหลายไม่ว่าจะเป็นอย่างไร มันก็ยังคงเป็นผลงานที่สะท้อนธรรมชาติ และการตีความของมนุษย์ ในการที่จะแสดงออกมุมมองส่วนบุคคลแบบนี้ ศิลปินจะใช้องค์ประกอบอย่างมีเหตุผล และเลือกวัสดุ, สี, รูปร่าง และเส้น ที่จะสื่อสารได้ดีที่สุดในการรับรู้มุมมอง ในขณะที่ศิลปินทำงานจินตนาการ จะถูกถ่ายทอดออกมาเป็นรูปร่างจนกระทั่งเป็นงานศิลปะในที่สุด

ในการศึกษากระบวนการทำงานศิลปะภาพพิมพ์ของศิลปินนั้น ถือได้ว่าเป็นการทำงานศิลปะขึ้นมาด้วยเทคนิคทางการพิมพ์ ซึ่งเป็นเทคนิควิธีการที่มีความน่าสนใจ และเป็นสื่อที่ต้องมีเทคนิคค้นคว้าทดลองอย่างมากมาย แต่ศิลปะภาพพิมพ์ก็มีกระบวนการทำงานที่คล้ายคลึงกับศิลปะในแขนงอื่น ๆ ที่มีจุดเริ่มต้นขึ้นมาจากความต้องการของมนุษย์ ซึ่งเกิดขึ้นมาจากการที่ศิลปินได้รับการกระตุ้นจากสิ่งเร้าจนเกิดเป็นแรงจูงใจในการทำงานศิลปะขึ้นมา ก่อน ซึ่งแรงจูงใจให้เกิดความต้องการในการทำงานศิลปะนี้จะมีที่มาจากปัจจัยทั้ง 4 ด้านคือ (ไมเคิล Micheal, 1983)

1. แรงจูงใจที่เกิดขึ้นมาจากความรู้สึกของตนเอง ซึ่งมีพื้นฐานมาจากความเชื่อ, ทัศนคติ, ความรู้สึกนึกคิดต่าง ๆ

2. แรงจูงใจที่เกิดขึ้นมาจากสภาพแวดล้อมไม่ว่าจะเป็นสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ หรือสิ่งแวดล้อมทางสังคม มีส่วนทำให้ศิลปินเกิดความต้องการในการทำงานศิลปะได้

3. แรงจูงใจที่เกิดขึ้นมาจากประสบการณ์ เป็นความต้องการที่เกิดขึ้นมาจากกาเรียนรู้ และการได้รับประสบการณ์ต่าง ๆ ในชีวิต

4. แรงจูงใจที่เกิดขึ้นมาจากทักษะการใช้สื่อ เป็นความต้องการที่เกิดขึ้นมาจากการที่ศิลปินมีความชำนาญในการใช้สื่อทางด้านศิลปะ จนเมื่อมีความรู้ลึกซึ้งคิด หรือความประทับใจในสิ่งใดก็จะอาศัยสื่อทางด้านศิลปะเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอด

แรงจูงใจที่ทำให้เกิดความต้องการเหล่านี้จะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาในตัวบุคคลนี้ไม่เหมือนกับบางคน อาจจะมีแรงจูงใจจากทางด้านใดด้านหนึ่งเล็กน้อยแตกต่างกันไปในแต่ละคน เมื่อศิลปินเกิดความต้องการในการทำงานศิลปะแล้วก็จะอาศัยกระบวนการทางศิลปะมาเป็นแนวทางในการทำงานศิลปะให้สำเร็จลุล่วงออกมา ซึ่งกระบวนการทางศิลปะนี้จะมีจุดเริ่มต้นขึ้นมาจากความประทับใจ หรือแรงจูงใจของศิลปินเป็นรูปของความคิดที่เกิดขึ้นมาจากการรับรู้จากสิ่งต่าง ๆ รอบตัว จากสภาพแวดล้อม จากปรัชญาความคิด หรือประสบการณ์ (ชลุค นิมเสมอ, 2531) ซึ่งอาจจะเป็นเรื่องราว, เหตุการณ์, บุคคล, สิ่งของ, ธรรมชาติ, อารมณ์ความรู้สึก, ความโกรธ, ความรัก, ความศรัทธา และอื่น ๆ เมื่อศิลปินเกิดแรงบันดาลใจในการทำงานศิลปะขึ้นนั้น ๆ แล้วก็จะแสดงความคิดเห็นต่อสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ให้ออกมาเป็นเนื้อหา เรื่องราว ว่ามีจุดมุ่งหมายที่ต้องการจะแสดงออกอย่างไร เกี่ยวกับสิ่งใด และเนื้อหาอย่างไร (สุชาติ เกาทอง, 2536) เมื่อคิดเนื้อหาเรื่องราวต่าง ๆ ได้แล้วก็จะมีการแสดงออกทางรูปทรงศิลปะ ซึ่งเป็นขั้นตอนในการกำหนดว่าจะให้แนวความคิดเหล่านี้ออกมาเป็นภาพอย่างไร โดยจะอาศัยการคิด หรือการสร้างภาพร่างของผลงานก่อนที่จะเลือกใช้สื่อที่เหมาะสมกับรูปทรงศิลปะนั้น ๆ ต่อไป การใช้สื่อ และเทคนิคต่าง ๆ จึงต้องอาศัยทักษะ ฝีมือ ความชำนาญ และมีความสอดคล้องกับสิ่งต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น เพื่อให้เกิดเป็นผลงานศิลปะที่มีคุณค่า ในกระบวนการทางศิลปะนั้นก็ตาม สุดท้ายจะเป็นการประเมินผลการทำงานศิลปะของศิลปินที่ผ่านมามีสำเร็จตามความต้องการ หรือแรงจูงใจเหล่านั้นหรือไม่ การบวนการทำงานศิลปะจึงเป็นกระบวนการที่มีความต่อเนื่อง และเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะบุคคล

ในการศึกษาเกี่ยวกับตัวศิลปินนี้จะมีลักษณะเป็นการศึกษาเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับศิลปินในแง่มุมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับประวัติชีวิตส่วนตัว, ครอบครัว, การดำเนินชีวิตประจำวัน, การศึกษา และการทำงาน, ประสบการณ์ทำงานศิลปะ และผลงานของศิลปิน เพื่อที่จะทำให้เข้าใจถึงสาเหตุ และความต้องการในการทำงานศิลปะของศิลปิน ว่ามีที่มาอย่างไร ทำไมถึงเป็นเช่นนั้น และศิลปินมีกระบวนการทำงานศิลปะภาพพิมพ์เป็นอย่างไร โดยในการศึกษาค้างนี้จะใช้วิธีการศึกษาประวัติชีวิตบุคคลมาเป็นแนวทางในการศึกษาประวัติชีวิตของศิลปิน ซึ่งเป็นวิธีการที่มี

ความต้องการรู้เกี่ยวกับสถานภาพส่วนตัวของบุคคล บุคลิกภาพ การดำเนินชีวิต ครอบครัว ทัศนคติ ข้อมูลลักษณะทางสังคม ตลอดจนแนวทางของชีวิตในอนาคตของบุคคล (งามพิศ สัตย์สงวน, 2535) ด้วยข้อมูลต่างๆเหล่านี้ จะทำให้เข้าใจชีวิตและพฤติกรรมของบุคคล ซึ่งเป็นพื้นฐานที่จะสามารถทำให้เข้าใจในกระบวนการทำงานศิลปะภาพพิมพ์ของศิลปินได้มากยิ่งขึ้น เพราะกระบวนการทำงานศิลปะของศิลปินนั้นถือได้ว่าเป็นพฤติกรรมที่สำคัญส่วนหนึ่งในชีวิตของศิลปิน อรรถชัย อาจำ (2533) ได้กล่าวถึงการใช่ การบันทึกประวัติชีวิตบุคคล ในฐานะที่เป็นเครื่องมือหนึ่งของการวิจัยเชิงคุณภาพ และเป็นเครื่องมือที่คาดว่าจะสามารถนำไปสู่การตอบคำถามต่างๆ โดยเฉพาะคำถามที่เกี่ยวกับการกระทำ หรือพฤติกรรมของบุคคล

งามพิศ สัตย์สงวน (2535) ได้กล่าวถึง การศึกษาประวัติชีวิตว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่ามาก เพราะในชีวิตของแต่ละคนมักจะให้ข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมของสังคมที่เฉพาะตัวของเขา ซึ่งทำให้เราสามารถที่จะเห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกชน และวัฒนธรรม ประวัติชีวิตมักเปิดเผยให้เห็นว่า วัฒนธรรมมีอิทธิพลต่อเขาอย่างไร และทัศนคติของเขามีสัดส่วนต่าง ๆ ของวัฒนธรรมอย่างไร การศึกษาประวัติชีวิตในแง่ของงามพิศ สัตย์สงวนนี้ จะเป็นการศึกษาในแง่ที่ศิลปะเป็นส่วนหนึ่งของระบบวัฒนธรรม ซึ่งต้องการจะชี้ให้เห็นว่าสังคม และวัฒนธรรมรอบตัวของศิลปินมีอิทธิพลต่อการทำงานศิลปะอย่างไร

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วนั้น ศิลปะเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อแสดงออกถึงความรู้สึกนึกคิด อารมณ์ ประสบการณ์ สิ่งแวดล้อม ฯลฯ ของตนเอง ให้ออกมาในรูปของผลงานศิลปะ และเนื่องด้วยการสร้างสรรค์ทางศิลปะมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับกระบวนการของความคิดสร้างสรรค์ ที่มีผลงานศิลปะเป็นผลผลิตของความคิดสร้างสรรค์ ลักษณะกระบวนการความคิดสร้างสรรค์จะมีวิธีการคิด หรือกระบวนการทำงานของสมองอย่างมีขั้นตอนตลอดจนคิดแก้ปัญหาได้สำเร็จ ซึ่งเป็นกระบวนการแก้ปัญหาทางวิทยาศาสตร์ หรือเรียกว่ากระบวนการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ (กรมวิชาการ, 2535) การสร้างสรรค์ทางด้านศิลปะนั้น ถือเป็นความคิดสร้างสรรค์เชิงพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ โดยเห็นที่ความสำคัญของการเสริมแรงการตอบสนองที่ถูกต้องกับสิ่งเร้าเฉพาะ หรือสถานการณ์ กระบวนการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ซึ่งมีหลายแนวความคิด เช่น ของทอร์แรนซ์ (1962) มีขั้นตอนดังนี้

1. การค้นพบความจริง (Fact Finding) เป็นการพิจารณาคำตอบ อันเกิดจากความสับสนวุ่นวายภายในใจ

2. การค้นพบปัญหา (Problem Finding) รู้ว่ามีปัญหาเกิดขึ้น หรือมองเห็นปัญหา

3. การหาสมมุติฐาน (Idea Finding) รวบรวมความคิด และตั้งสมมุติฐานขึ้น

4. การค้นพบคำตอบ (Solution Finding) การค้นพบคำตอบโดยทดสอบสมมุติฐาน

5. การยอมรับผลจากการค้นพบ (Acceptance Finding) การยอมรับคำตอบจากการ

พิสูจน์เพื่อการแก้ปัญหา

จะเห็นได้ว่ากระบวนการของความคิดสร้างสรรค์จะมีลักษณะโครงสร้างใกล้เคียงกับกระบวนการทางศิลปะ อย่างเช่นมีการค้นพบความจริง ก็คือ สิ่งที่เกิดขึ้นค้นหาคำตอบภายในใจเกี่ยวกับบางสิ่งบางอย่างที่เกิดขึ้นมาจากความประทับใจ จนเป็นโจทย์ให้พิจารณาคำตอบ และเร่งค้นพบปัญหามองเห็นปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างแจ่มชัด เกิดการตั้งสมมุติฐานในทางศิลปะก็คือ การคิดรูปทรงศิลปะหรือภาพร่างของผลงานศิลปะที่จะเป็นสมมุติฐานคร่าว ๆ ก่อนที่จะสร้างเป็นผลงานศิลปะด้านเทคนิค วิธีการต่อไป ซึ่งก็มีสภาพเป็นการค้นพบคำตอบ จนกลายเป็นผลงานศิลปะ และมีการตรวจสอบประเมินผลเพื่อให้เกิดการยอมรับผลที่ได้จากการทำงาน ซึ่งเป็นการประเมินผลงานในขั้นสุดท้าย กระบวนการสร้างสรรค์จะมีลักษณะเป็นกระบวนการแก้ปัญหาต่อส่วนใดส่วนหนึ่งที่มีขั้นตอน และที่มาของปัญหา ซึ่งในทางศิลปะ ซึ่งกระบวนการมีต่อเนื่องกับใครมีจุดเริ่มต้นที่มาจากแรงจูงใจในการทำงานศิลปะ และศิลปินก็จะอาศัยคำตอบของกระบวนการทางศิลปะมาเป็นตัวแก้ปัญหาในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะแต่ละชิ้นของตนเอง ดังนั้นในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะของแต่ละบุคคล จึงมีลักษณะเป็นการแก้ไขปัญหาเฉพาะตน ที่จะสามารถถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดต่าง ๆ ออกมาได้ นิพนธ์ ทวีกาญจน์ (2530) ได้กล่าวถึงกระบวนการทำงานทางด้านศิลปะไว้ว่า เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง และเป็นกระบวนการแก้ปัญหาเฉพาะบุคคล โดยใช้ความคิด จินตนาการ ทักษะ และประสบการณ์ของแต่ละคนเป็นพื้นฐานสำคัญ ในการศึกษากระบวนการทำงานศิลปะของศิลปิน จึงมีลักษณะเป็นการศึกษาเฉพาะบุคคลของศิลปิน เพื่อให้เกิดความเข้าใจกระบวนการทำงานศิลปะของศิลปินได้อย่างลึกซึ้ง

วงการศิลปะภาพพิมพ์ในประเทศไทยนั้น มีจุดเริ่มต้นมาจากการที่ได้มีการเรียนการสอนศิลปะภาพพิมพ์ในสถาบันการศึกษาศิลปะมาตั้งแต่ในอดีต ประมาณ 30 ปีที่แล้ว โดยศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี เป็นผู้ริเริ่มบรรจุวิชาภาพพิมพ์เข้าเป็นรายวิชาปฏิบัติการในระดับปี 4 และ ปี 5 เมื่อ พ.ศ.2496 (อิทธิพล ตั้งโฉลก, 2535) ในระยะเริ่มแรก ผลงานของศิลปะภาพพิมพ์ส่วนใหญ่ จะเป็นการพิมพ์แกะไม้ ศิลปินที่มีชื่อเสียงในยุคแรก ๆ นั้นก็มี ประหยัด พงษ์ดำ, มานิตย์ ภูอารีย์, สันต์ สารากร บริษัท, ประพันธ์ ศรีสุตา, พจน์ สง่างค์, วีระ โยธาประเสริฐ งานศิลปะภาพพิมพ์ได้เริ่มปรากฏเป็นครั้งแรกในการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ครั้งที่ 6 พ.ศ.2498 ในระยะนี้จึงนับได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของวงการศิลปะภาพพิมพ์ในประเทศไทย หลังจากนั้นก็ได้มี

สถาบันศิลปะอื่น ๆ เช่น โรงเรียนเพาะช่าง ก็ได้มีการรื้อฟื้น วิชาภาพพิมพ์แกะไม้ขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง ในแผนกจิตรศิลป์ ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อทำงานศิลปะภาพพิมพ์โดยตรงมิใช่เพื่อทำภาพประกอบหนังสือหรืองานพิมพ์ทั่วไป หลังจากที่ศิลปะภาพพิมพ์ได้เริ่มแพร่เข้าสู่ในระบบการศึกษา ศิลปะภาพพิมพ์จึงได้รับการยอมรับให้เป็นศิลปะอีกแขนงหนึ่งนอกเหนือไปจากจิตรกรรม และ ประติมากรรม ศิลปะภาพพิมพ์จึงได้รับความนิยมมากยิ่งขึ้นทั้งในด้านผู้ที่ชื่นชมผลงานศิลปะ และศิลปินจึงทำให้เกิดศิลปินภาพพิมพ์ที่มีชื่อเสียงขึ้นมาอีกมากมายเช่น เดชา วราชน, ทวน ธีระพิจิตร, อิทธิพล ตั้งโฉลก, กัญญา เจริญศุภกุล, สัญญา วงศ์อร่าม, กมล สุดมโท ฯลฯ ซึ่งศิลปินเหล่านี้เป็นศิลปินที่ได้รับการศึกษาทางด้านศิลปะภาพพิมพ์มาโดยตรง จึงมีความรู้ความสามารถในกระบวนการทางศิลปะภาพพิมพ์เป็นอย่างดี ศิลปินในกลุ่มนี้ถือได้ว่าเป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญในการทำให้ศิลปะภาพพิมพ์แพร่หลายมากยิ่งขึ้น เนื่องจากศิลปินเหล่านี้ส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพเป็นอาจารย์สอนศิลปะภาพพิมพ์ในสถาบันศิลปะต่าง ๆ ในประเทศไทย ในปัจจุบันวงการศิลปะภาพพิมพ์ของไทยได้รับการยอมรับในระดับนานาชาติมากยิ่งขึ้น ดังจะเห็นได้จากการประกวดศิลปะภาพพิมพ์ในระดับนานาชาติ ได้ปรากฏว่ามีผลงานศิลปะภาพพิมพ์ของศิลปินไทยเป็นจำนวนมากได้รับการคัดเลือกเข้าร่วมแสดงและได้รับรางวัลมาแล้วอย่างมากมาย ศิลปินภาพพิมพ์ที่มีชื่อเสียงในยุคนี้ก็จะ มี ทวาร โกอุดมวิทย์, ญาณวิทย์ กุญแจทอง, ไชยยศ จันทร์หาทิตย์,

นิพันธ์ โอฟาร์นิเวศน์, สุรสิทธิ์ กุลลงค์ ฯลฯ ศิลปินเหล่านี้จะมีลักษณะเด่นเฉพาะตัวที่แตกต่างกันออกไป

สำหรับในการศึกษาคั้งนี้ เป็นการศึกษาระบวนการทำงานศิลปะภาพพิมพ์ของ เดชา วราชน ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้บุกเบิกการทำงานศิลปะภาพพิมพ์ในยุคเริ่มแรกที่มีการศึกษาศิลปะภาพพิมพ์อย่างจริงจังในมหาวิทยาลัยศิลปากร ศิลปินในยุคนี้ได้รับการศึกษาระบวนการทำงานศิลปะภาพพิมพ์ในทุกเทคนิค จึงทำให้มีลักษณะเป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านนี้อย่างแท้จริง (อิทธิพล ตั้งโฉลก, 2535) ผลงานศิลปะของเดชา วราชนในระยะเริ่มแรกจะเป็นเทคนิคภาพพิมพ์แกะไม้เป็นส่วนใหญ่ โดยมีรูปแบบที่ศึกษาตัดทอนมาจากรูปทรงในธรรมชาติ ให้มีลักษณะเป็นแบบกึ่งนามธรรม หลังจากนั้นต่อมาลักษณะของผลงานก็จะเริ่มเข้าสู่ยุคนามธรรม ซึ่งถือเป็นลักษณะเด่นเฉพาะตัวของศิลปิน โดยมีการพัฒนารูปแบบในการจัดวางองค์ประกอบศิลป์ ให้เรียบง่ายน้อยลง มีการจัดวางองค์ประกอบด้วยทัศนธาตุต่าง ๆ ทางศิลปะ ด้วยความแม่นยำ ประกอบกับการค้นคว้าทดลองทางเทคนิคต่าง ๆ ทางศิลปะภาพพิมพ์ซึ่งมีลักษณะเฉพาะตัว จนทำให้ประสบความสำเร็จได้รับรางวัลจากการแสดงศิลปะต่าง ๆ มากมาย จนกระทั่งได้รับ

การยกย่องให้เป็นศิลปินชั้นเยี่ยม ประเภทภาพพิมพ์ ในปี พ.ศ.2525 จวบจนปัจจุบันศิลปินก็ยังคงสร้างสรรค์ผลงานศิลปะอย่างต่อเนื่อง และได้มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงในเรื่องของเทคนิค และวัสดุอุปกรณ์ โดยได้มีการทดลองสร้างสรรค์ผลงานศิลปะเทคนิคสื่อผสมด้วยวัสดุต่าง ๆ เช่น แผ่นสแตนเลส ทองแดง ทองเหลือง ไม้ ลวด หมุดโลหะ ฯลฯ อย่างไรก็ตามถึงแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคนิค และวัสดุใหม่ ๆ เพื่อสร้างคุณค่าทางสุนทรียธาตุใหม่ ๆ แต่ลักษณะเฉพาะตัวในเรื่องของการทำงานรูปแบบทางศิลปะภายในผลงานศิลปะของศิลปินก็ยังคงต่อเนื่องกันมา ไม่ว่าจะการใช้รูปทรง การทับซ้อน การทดลอง การสร้างพื้นผิว ฯลฯ ผลงานศิลปะของศิลปินจึงยังคงได้รับการยอมรับมาจนถึงปัจจุบัน

จากการที่ศิลปินเดชา วราชนเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการบุกเบิกแนวการทำงานศิลปะแบบนามธรรม และการค้นคว้าทดลองทางด้านศิลปะภาพพิมพ์ ในระยะเริ่มแรกของการศิลปะร่วมสมัยในประเทศไทย (Poshyananda, 1992) นอกจากนี้ศิลปินยังมีความสามารถในการได้รับรางวัลจากการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ในประเภทภาพพิมพ์มากที่สุดถึง 8 ครั้ง (กมล คงทอง, 2537) จนได้รับการยกย่องให้เป็นศิลปินชั้นเยี่ยมประเภทภาพพิมพ์ในปี พ.ศ. 2525 และเนื่องด้วยศิลปินเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถทางด้านศิลปะภาพพิมพ์เป็นอย่างดี จึงทำให้ศิลปินได้รับการคัดเลือกเป็นคณะกรรมการตัดสินผลงานศิลปะในการประกวดศิลปกรรมครั้งสำคัญของประเทศ อาทิเช่น การแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ, การแสดงศิลปกรรมร่วมสมัย ธนาคารกสิกรไทย และอื่นๆ ในฐานะที่ศิลปินเดชา วราชนเป็นศิลปินร่วมสมัยที่มีชื่อเสียงในวงการศิลปะ และมีประสบการณ์ในการทำงานศิลปะต่อเนื่องกันมากกว่า 30 ปี จึงทำให้ศิลปินมีประสบการณ์ ความรู้ความสามารถทางด้านศิลปะภาพพิมพ์เพียงพอที่จะเป็นแบบอย่างที่ดีในการศึกษากระบวนการทำงานศิลปะภาพพิมพ์ได้

ในการศึกษากระบวนการทำงานศิลปะภาพพิมพ์ของศิลปินชั้นเยี่ยม เดชา วราชน และ การศึกษาประวัติชีวิตของศิลปิน ซึ่งจะมีส่วนช่วยทำให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการทำงานศิลปะของศิลปิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งศิลปินที่มีชื่อเสียงและมีผลงานเป็นที่ยอมรับของสังคมแล้ว ย่อมจะมีความน่าเชื่อถือและเป็นแบบอย่างที่ดีในการทำงานศิลปะ วิรัตน์ พิชญไพญูลย์ (2529) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับการศึกษาและพิจารณางานศิลปะของศิลปินไว้ว่า ผลงานศิลปะจำนวนมากที่สร้างสรรค์ขึ้นมาจากฝีมือ และความคิดสร้างสรรค์ของศิลปินที่มีชื่อเสียงที่ได้รับการยอมรับจากสังคมแล้ว จะเป็นตัวอย่างที่ดีในการศึกษาว่าอะไรเป็นผลงานศิลปะที่ดี ด้วยการศึกษาค้นคว้า และการแสดงออกของศิลปินนั่นเอง เพื่อให้เกิดความเข้าใจในความคิด และวิธีการของศิลปินในการสร้างสรรค์ผลงานขึ้นนั้นว่ามีลักษณะเป็นอย่างไร

จากความสำคัญและความเป็นมาของปัญหาที่ได้กล่าวไปแล้วนั้น จะเห็นได้ว่า ศิลปะมีคุณค่าต่อมนุษย์อย่างไร ทำไมมนุษย์จึงต้องการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะขึ้นมา และสร้างสรรค์ผลงานศิลปะขึ้นมาได้อย่างไร ซึ่งเป็นคำถามที่สามารถค้นหาได้จากการศึกษาครั้งนี้ ซึ่งมีลักษณะเป็นการศึกษาเฉพาะกรณีของบุคคลที่สามารถเป็นตัวแทน หรือแบบอย่างของการทำงานศิลปะให้ประสบความสำเร็จของศิลปิน และสามารถนำแบบอย่างเหล่านี้มาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนทางด้านศิลปะได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้การศึกษาเฉพาะกรณีของศิลปินนี้ยังไม่เคยมีการศึกษามาก่อน โดยเฉพาะเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับการทำงานศิลปะของศิลปิน การวิจัยครั้งนี้คงจะมีประโยชน์ สามารถใช้เป็นแนวทางในการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการทำงานศิลปะต่อไปในอนาคต

แนวคิดในการวิจัย

สำหรับในการศึกษาครั้งนี้ มีลักษณะเป็นการศึกษาเฉพาะกรณีของบุคคล ซึ่งเป็นการศึกษาเชิงคุณภาพแบบหนึ่งที่มีจุดประสงค์เพื่อค้นหา และสร้างสมมติฐานความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรบางตัวเช่น อุปนิสัยส่วนตัว, การศึกษา, ประสบการณ์ต่างๆ ในชีวิต และอื่นๆ ซึ่งการศึกษาในแนวทางนี้จะมีความเชื่อว่าชีวิตของบุคคลจะมีส่วนที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการการเกิดพฤติกรรม ที่ต้องการจะศึกษาของบุคคลนั้น ๆ เพื่อให้ได้ข้อค้นพบที่ชัดเจนขึ้น การศึกษาประวัติชีวิตของบุคคลในฐานะที่เป็นเครื่องมือหนึ่งของการวิจัยนี้จะเป็นการศึกษาที่คาดว่าจะสามารถนำไปสู่การตอบคำถามต่าง ๆ โดยเฉพาะคำถามที่เกี่ยวข้องกับการกระทำ และพฤติกรรมของบุคคล (อรรถัย อาจอ่ำ, 2533 : อ้างถึงใน George Allen Attig)

ในการศึกษาประวัติชีวิตของศิลปินนี้ (อรรถัย อาจอ่ำ, 2533) จะเป็นการศึกษาที่จัดอยู่ในกลุ่มข้อมูลที่เรียกว่า เอกสารส่วนบุคคล (Personal Documents) โดยปกติแล้วเอกสารต่างๆ เหล่านี้ก็คือเอกสารที่บรรยายถึงบุคคล ซึ่งอาจจะเป็นการเขียน หรือการเล่าด้วยปากเปล่า นอกจากนี้ก็เป็นประสบการณ์ของปัจเจกบุคคล หรือกลุ่มบุคคล ความเชื่อ หรือความคิดเห็นเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น รวมทั้งปฏิกิริยาที่มีต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ เหล่านั้น นอกจากนี้เอกสารส่วนบุคคลก็อาจจะเป็นการรวบรวมโดยการสัมภาษณ์แบบมีแนวคำถาม หรือไม่มีแนวคำถามก็ได้ โดยปล่อยให้ผู้ให้ข้อมูลเล่าเรื่องราวของตนไปตามความพอใจ แต่ต้องอยู่ในขอบเขต หรือหัวข้อที่ผู้วิจัยได้กำหนดเอาไว้

นอกจากนี้ งามพิศ สัตย์สงวน (2532) ได้กล่าวถึงการศึกษาข้อมูลประวัติชีวิตที่เกี่ยวข้องกับสิ่งต่าง ๆ ดังนี้คือ

1. ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะทางสังคม เป็นข้อมูลเกี่ยวกับเพศ, อายุ, อาชีพ, สถานภาพทางเศรษฐกิจทางสังคม และสถานภาพทางการสมรส
2. ข้อมูลเกี่ยวกับบุคลิกภาพ จะเป็นข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะท่าทาง กริยามารยาท นิสัยใจคอ รูปร่างหน้าตา สติปัญญา การแต่งกาย
3. ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติชีวิต เป็นข้อมูลละเอียดลึกเกี่ยวกับชีวิตตั้งแต่เกิดจนถึงปัจจุบัน การดำเนินชีวิต การแก้ปัญหาชีวิต
4. ข้อมูลเกี่ยวกับชีวิตประจำวัน เป็นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมที่เกิดขึ้นในแต่ละวัน
5. ข้อมูลเกี่ยวกับครอบครัวและเครือญาติ เป็นข้อมูลเกี่ยวกับสภาพชีวิต ความสัมพันธ์ในครอบครัว
6. ข้อมูลเกี่ยวกับทัศนคติ เป็นข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็น หรือทัศนคติของบุคคลในเรื่องต่าง ๆ
7. ชีวิตในอนาคต เป็นข้อมูลที่จะอาจจะใช้เป็นการคาดคะเนชีวิตในอนาคตของบุคคลว่าเป็นอย่างไร

จากแนวคิดของขอบเขตข้อมูลในการศึกษาเกี่ยวกับประวัติชีวิตของบุคคลที่ได้กล่าวไปแล้วนั้น จะสามารถนำมาประมวลเข้ากับเรื่องราวที่จะศึกษาในครั้งนี้ จะสามารถนำมากำหนดขอบเขตของการวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาประวัติชีวิตของศิลปินได้ในประเด็นต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. ประวัติชีวิตส่วนตัว
2. ประวัติครอบครัว
3. การดำเนินชีวิตประจำวัน
4. ประวัติการศึกษาและการทำงาน
5. ประสบการณ์ในการทำงานศิลปะ
6. ประวัติของผลงานศิลปะ

การศึกษาประวัติชีวิตของศิลปินในประเด็นต่าง ๆ ที่ได้กล่าวไปแล้วนั้นจะทำให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับตัวศิลปินในแง่มุมที่มีความหลากหลาย ซึ่งจะมีส่วนทำให้เข้าใจในกระบวนการทำงานศิลปะของศิลปิน เพราะพฤติกรรมในการทำงานศิลปะนั้นจะเกิดขึ้นมาจากความต้องการในการทำงานศิลปะของศิลปิน ซึ่งความต้องการเหล่านี้จะมีความสัมพันธ์กับประวัติชีวิตของบุคคล

ในส่วนของกระบวนการทำงานศิลปะของศิลปินนั้น ไมเคิล (Micheal, 1983) ได้กล่าวว่า จะมีลักษณะเป็นกระบวนการที่มีความต่อเนื่อง โดยจะมีจุดเริ่มต้นมาจากการที่ศิลปินได้รับการกระตุ้นจากสิ่งเร้าจนเกิดเป็นความรู้สึก หรือแรงจูงใจในการทำงานศิลปะ แล้วถ่ายทอดผ่านกระบวนการทางศิลปะออกมาเป็นผลงานศิลปะในที่สุด ซึ่งก็สอดคล้องกับประเสริฐ ศิลรัตน์ (2528) ที่ได้กล่าวว่า ศิลปินนั้นจะได้รับการกระตุ้นจากสิ่งเร้าจนก่อให้เกิดความรู้สึกต่าง ๆ ขึ้น แล้วถ่ายทอดความรู้สึกเหล่านั้นออกมาในรูปแบบของงานศิลปะ จากแนวคิดเหล่านี้จะสามารถกำหนดขอบเขตของการวิจัยที่เกี่ยวกับกระบวนการทำงานศิลปะภาพพิมพ์ของศิลปินในประเด็นดังต่อไปนี้ คือ

1. แรงจูงใจในการทำงานศิลปะ
2. กระบวนการทางศิลปะ

แรงจูงใจในการทำงานศิลปะนั้น ไมเคิล (Micheal, 1983) ได้กล่าวว่า เป็นพื้นฐานและเป็นจุดเริ่มต้นของความต้องการทำงานศิลปะของมนุษย์ โดยจะมีที่มาจากความเชื่อ ประสพการณ์ สิ่งแวดล้อม และทักษะในการใช้สื่อต่าง ๆ ในส่วนของแรงจูงใจนี้จึงสามารถกำหนดกรอบของการวิจัยได้ดังต่อไปนี้คือ

1. แรงจูงใจที่เกิดขึ้นมาจากตัวเอง
2. แรงจูงใจที่เกิดขึ้นมาจากสิ่งแวดล้อม
3. แรงจูงใจที่เกิดขึ้นมาจากประสพการณ์
4. แรงจูงใจที่เกิดขึ้นมาจากทักษะการใช้สื่อ

ส่วนกระบวนการทางศิลปะนั้น จะเป็นขั้นตอนที่เกิดขึ้นหลังจากได้รับการกระตุ้นจากสิ่งเร้าจนเกิดเป็นแรงจูงใจในการทำงานศิลปะแล้วศิลปินก็จะอาศัยกระบวนการทางศิลปะนี้เป็นขั้นตอนในการถ่ายทอดแรงจูงใจเหล่านั้นให้ออกมาในรูปแบบของผลงานศิลปะ ซึ่งกระบวนการทางศิลปะนั้น จะมีลักษณะเป็นกระบวนการที่มีขั้นตอนดังต่อไปนี้คือ

1. แรงบันดาลใจ คือ สิ่งที่เกิดขึ้นมาจากความประทับใจในเรื่องราวต่าง ๆ ซึ่งอาจจะมีผลมาจากแรงจูงใจในการทำงานศิลปะก็ได้ จะเป็นเรื่องของความรู้สึกของบุคคลที่มีต่ออารมณ์, ความรู้สึกนึกคิด, ความงาม, ทัศนคติ และอื่น ๆ

2. การสร้างแนวความคิด คือ ขั้นตอนที่เกิดขึ้นหลังจากเกิดแรงบันดาลใจ จนเกิดการกลั่นกรองเป็นแนวความคิด จะมีลักษณะเป็นเนื้อหา หรือเรื่องราวที่ชัดเจนที่ต้องการจะนำเสนอ

3. การแสดงออกทางรูปทรงศิลปะ คือ ขั้นตอนในการคิดที่จะนำเสนอแนวความคิดต่าง ๆ ให้ออกมาในรูปของรูปทรงทางศิลปะ เป็นขั้นตอนที่จะกำหนดรูปแบบของงานศิลปะที่จะออกมาว่ามีลักษณะเป็นอย่างไร

4. การใช้สื่อวัสดุ หรือเทคนิค คือ ขั้นตอนในการเลือกใช้สื่อวัสดุ หรือเทคนิคที่จะนำมาใช้ในการทำงานศิลปะชิ้นนั้น เพื่อให้เหมาะสมสอดคล้องกับแนวความคิด และรูปทรงทางศิลปะ ขั้นตอนนี้จึงต้องอาศัยทักษะ และมีมือในการถ่ายทอด จนออกมาเป็นผลงานศิลปะในที่สุด

5. การประเมินผล คือ ขั้นตอนในการสรุปประเมินผลการทำงานทั้งหมดที่ผ่านมา เพื่อหาข้อดี และข้อเสียในการทำงานแต่ละครั้งว่าประสบความสำเร็จหรือไม่ ซึ่งอาจจะมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแก้ไขผลงานศิลปะจนเป็นที่น่าพอใจของศิลปิน

ในการศึกษาเกี่ยวกับผลงานศิลปะของศิลปินนั้น จะเป็นการศึกษาวิเคราะห์ผลงานศิลปะด้วยวิธีการพิจารณา และแยกแยะผลงานศิลปะออกมาเป็นองค์ประกอบย่อย ๆ จากผลงานจริง เพื่อต้องการทราบถึงเนื้อหา วิธีการแสดงออก และเทคนิค (สน สีมাত্রัง, 2527) การวิเคราะห์ผลงานศิลปะในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ จะเป็นการวิเคราะห์ผลงานศิลปะในขั้นการสังเกต (Observation) ซึ่งจะเป็นการบรรยายถึงผลงานศิลปะ ว่ามีเนื้อหาสาระอย่างไร องค์ประกอบทางศิลปะอะไรที่ศิลปินใช้ในการสร้างภาพ อะไรคือวัสดุที่ศิลปินใช้ในการทำงาน ความสัมพันธ์ของผลงานศิลปะกับสิ่งอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง (Ray Faulkner, 1987) นอกจากนี้การศึกษาศิลปะของศิลปิน จะเป็นการบันทึกสิ่งต่าง ๆ ที่พบเห็นในงานศิลปะ โดยไม่มีการสรุป หรือตีความผลงานศิลปะชิ้นนั้น จะเป็นเพียงการทำความเข้าใจเบื้องต้น เกี่ยวกับผลงานศิลปะชิ้นนั้น ตลอดจนเทคนิควิธีการในการสร้างผลงาน (กรมวิชาการ, 2532) ในการศึกษาผลงานศิลปะจึงได้มีการศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับองค์ประกอบที่สำคัญของผลงานศิลปะ ซึ่งมีส่วนที่สำคัญอยู่ 2 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 รูปทรงทางศิลปะ

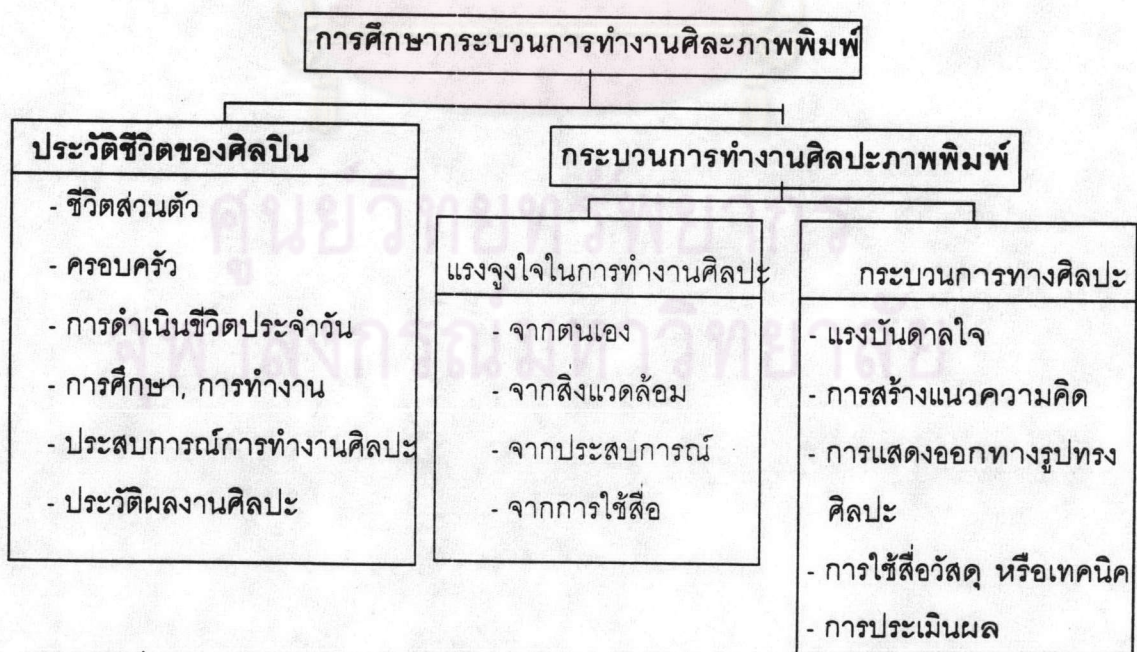
ส่วนที่ 2 เนื้อหาเรื่องราว

ส่วนที่ 1 รูปทรงทางศิลปะจะประกอบไปด้วยโครงสร้างทางรูปทรง ซึ่งได้แก่ ลักษณะการจัดวางของทัศนธาตุต่าง ๆ และโครงสร้างทางวัตถุ ได้แก่ วัสดุอุปกรณ์ และเทคนิคที่ใช้ในการสร้างผลงานศิลปะชิ้นนั้น นอกจากนี้ รูปทรงทางศิลปะยังมีรูปแบบทางศิลปะเป็น 3 ประเภท คือ ศิลปะแบบเหมือนจริง ศิลปะแบบกึ่งนามธรรม และศิลปะแบบนามธรรม

ส่วนที่ 2 เนื้อหาเรื่องราว จะเป็นเรื่องราวของรูปความคิดที่ปรากฏภายในผลงานศิลปะ ซึ่งจะประกอบไปด้วย เรื่อง, แนวเรื่อง และเนื้อหา

จากการศึกษาเกี่ยวกับการศึกษางานศิลปะ สามารถสรุปได้ว่า ในการศึกษาผลงานศิลปะของศิลปินครั้งนี้ จะเป็นการศึกษาในลักษณะของการสังเกต (Observation) หรือ การบรรยายในประเด็น เนื้อหาเรื่องราว, รูปทรงทางศิลปะ, เทคนิค และข้อมูลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับศิลปะภาพพิมพ์ โดยจะไม่มี การสรุปตีความในเชิงวิภาควิจารณ์ผลงานศิลปะชิ้นนั้น ข้อมูลที่ได้รับจากการศึกษาจะนำไปใช้ในการศึกษาประวัติและการกระบวนการทางศิลปะภาพพิมพ์

สำหรับขั้นตอนต่าง ๆ ในกระบวนการทางศิลปะนี้จะมีลักษณะเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นหลังจากที่เกิดแรงจูงใจในการทำงานศิลปะแล้ว และจากแนวคิดในการวิจัยที่ได้กล่าวไปแล้วนั้น จะสามารถนำไปกำหนดเป็นกรอบของการวิจัยการศึกษาระบวนการทำงานศิลปะภาพพิมพ์ของศิลปินได้ดังต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 1 กรอบแนวคิดของการวิจัยกระบวนการทำงานศิลปะของศิลปิน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการทำงานศิลปะภาพพิมพ์ของศิลปินชั้นเยี่ยม เดชา วราขุน
2. เพื่อศึกษาประวัติชีวิตของศิลปิน เดชา วราขุน

ขอบเขตของการศึกษา

1. การศึกษาครั้งนี้จะเป็นการศึกษาเฉพาะบุคคล เดชา วราขุน ศิลปินชั้นเยี่ยม จากการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ประเภทภาพพิมพ์
2. การศึกษาประวัติชีวิตของศิลปิน จะเป็นการศึกษาภายใต้แนวคิดในการวิจัย ที่จะได้กล่าวไว้ในกรอบของการวิจัยดังต่อไปนี้
 - 2.1 ประวัติชีวิตส่วนตัว
 - 2.2 ครอบครัว
 - 2.3 การดำเนินชีวิตประจำวัน
 - 2.4 ประวัติการศึกษา และการทำงาน
 - 2.5 ประสบการณ์ในการทำงานศิลปะ
 - 2.6 ประวัติของผลงานศิลปะ
3. การศึกษากระบวนการทำงานศิลปะภาพพิมพ์ของศิลปินชั้นเยี่ยม เดชา วราขุน จะเป็นการศึกษาภายใต้แนวคิดในการวิจัยที่จะได้กล่าวในกรอบของการวิจัยดังต่อไปนี้
 - 3.1 แรงจูงใจ
 - 3.1.1 แรงจูงใจที่เกิดขึ้นจากตัวเอง
 - 3.1.2 แรงจูงใจที่เกิดขึ้นจากสิ่งแวดล้อม
 - 3.1.3 แรงจูงใจที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์
 - 3.1.4 แรงจูงใจที่เกิดขึ้นจากการใช้สื่อ
 - 3.2 กระบวนการทางศิลปะ
 - 3.2.1 แรงบันดาลใจ
 - 3.2.2 การสร้างแนวความคิด
 - 3.2.3 การแสดงออกทางรูปทรงศิลปะ

3.2.4 การใช้สื่อวัสดุหรือเทคนิค

3.2.5 การประเมินผล

4. ในส่วนของการศึกษาประวัติผลงานศิลปะของศิลปิน จะมีลักษณะเป็นการศึกษาข้อมูลในเชิงสำรวจ หรือเชิงพรรณนาที่จะเป็นบันทึกสิ่งต่างๆที่เป็นข้อมูลเกี่ยวกับผลงานศิลปะชิ้นนั้น ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ เนื้อหา, รูปแบบทางศิลปะ และเทคนิค

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. ในการศึกษากระบวนการทำงานศิลปะภาพพิมพ์ ของ ศิลปินชั้นเยี่ยม เดชา วราขุน นี้ จะทำการศึกษากระบวนการทำงานศิลปะภาพพิมพ์เป็นหลัก แต่ในส่วนของ การศึกษาประวัติของผลงานศิลปะจะการศึกษาผลงานศิลปะในทุกประเภทของศิลปิน
2. สำหรับข้อมูลที่ได้รับจากตัวศิลปิน และบุคคลใกล้ชิดที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ถือได้ว่าเป็นข้อมูลที่เป็นความจริง

คำจำกัดความ

1. กระบวนการทำงานศิลปะ หมายถึง กระบวนการที่มีจุดเริ่มต้นจากการที่บุคคลได้รับแรงกระตุ้นจากสิ่งเร้าจนเกิดเป็นความรู้สึกหรือแรงจูงใจในการทำงานศิลปะแล้วถ่ายทอดผ่านกระบวนการทางศิลปะจนออกมาเป็นผลงานศิลปะในที่สุด
2. แรงจูงใจ (Motivation) หมายถึง การรับรู้สิ่งที่เกิดขึ้นมาจากการได้รับแรงกระตุ้นจากสิ่งเร้าทั้งภายนอกและภายใน จนเกิดความต้องการในการทำงานศิลปะ
3. กระบวนการทางศิลปะ หมายถึง ขั้นตอนต่าง ๆ ในการทำงานศิลปะที่เกิดขึ้นมาหลังจากเกิดแรงจูงใจในการทำงานศิลปะ ซึ่งมีรายละเอียดของขั้นตอนดังต่อไปนี้
 - 3.1 แรงบันดาลใจ (Inspiration) คือ สิ่งที่เกิดขึ้นมาจากความประทับใจในเรื่องราวต่าง ๆ จะเป็นเรื่องของความรู้สึกของบุคคลที่มีต่ออารมณ์ , ความรู้สึกนึกคิด , ความงาม , ทัศนคติ และอื่น ๆ
 - 3.2 การสร้างแนวความคิด คือ ขั้นตอนที่เกิดขึ้นหลังจากเกิดแรงบันดาลใจจนเกิดการกลั่นกรองเป็นแนวความคิด จะมีลักษณะเป็นเนื้อหา หรือเรื่องราวที่ชัดเจนที่ต้องการจะนำเสนอ

3.3 การแสดงออกทางรูปทรงศิลปะ คือ ขั้นตอนในการคิดที่จะนำเสนอแนวความคิดต่าง ๆ ให้ออกมาในรูปของรูปทรงทางศิลปะ เป็นขั้นตอนที่จะกำหนดรูปแบบของงานศิลปะที่จะออกมาว่ามีลักษณะเป็นอย่างไร

3.4 การใช้สื่อวัสดุ หรือเทคนิค คือ ขั้นตอนในการเลือกใช้สื่อวัสดุ หรือเทคนิคที่จะนำมาใช้ในการทำงานศิลปะชิ้นนั้น เพื่อให้เหมาะสมสอดคล้องกับแนวความคิด และรูปทรงทางศิลปะ ขั้นตอนนี้จึงต้องอาศัยทักษะ และมีมือในการถ่ายทอด จนออกมาเป็นผลงานศิลปะในที่สุด

3.5 การประเมินผล คือ ขั้นตอนในการสรุปประเมินผลการทำงานทั้งหมดที่ผ่านมา เพื่อหาข้อดี และข้อเสียในการทำงานแต่ละครั้งว่าประสบความสำเร็จหรือไม่ ซึ่งอาจจะมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแก้ไขผลงานศิลปะจนเป็นที่น่าพอใจของศิลปิน

4. ศิลปินชั้นเยี่ยม หมายถึง ศิลปินที่ได้รับรางวัลจากการแสดงผลงานศิลปะกรรมแห่งชาติตามหลักเกณฑ์ดังนี้คือ เป็นศิลปินที่ได้รับรางวัลประกาศนียบัตรเกียรติคุณเหรียญทองครบ 3 ครั้งในประเภทเดียวกัน หรือได้รับประกาศนียบัตรเกียรติทอง 2 ครั้ง และเหรียญเงินอีก 2 ครั้ง จะได้รับการยกย่องให้เป็นศิลปินชั้นเยี่ยมในประเภทนั้น ๆ (มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2535)

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้จะเป็นการวิจัยเอกสาร และการวิจัยสนาม ที่เป็นการศึกษาเฉพาะบุคคล โดยจะมีขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

1. การวิจัยเอกสาร จะทำการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับประวัติชีวิต ประวัติการแสดงผลงาน รางวัล ผลงานศิลปะในอดีต แนวความคิดของศิลปะในแต่ละชุดที่ได้รับการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร พร้อมกับศึกษาข้อมูลภาคเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย เพื่อนำไปเป็นข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษาประวัติชีวิต และกระบวนการทำงานศิลปะของศิลปิน

2. การวิจัยสนาม จะเป็นการออกวิจัยภาคสนาม โดยจะมีรายละเอียดในการดำเนินการวิจัยดังนี้

2.1 การติดต่อ จะดำเนินการติดต่อขอเข้าพบศิลปินเดชา วราชน ซึ่งเป็นบุคคลที่จะใช้ในการศึกษาค้นคว้า เพื่อชี้แจง และขอความร่วมมือในการทำวิจัย

2.2 เครื่องมือ สำหรับเครื่องมือที่จะใช้ในการศึกษาประวัติชีวิต และกระบวนการทำงานศิลปะของศิลปินนั้น จะประกอบไปด้วย

2.2.1 การศึกษาประวัติชีวิต จะเป็นการศึกษาประวัติในประเด็นต่าง ๆ ตามที่กำหนดไว้ในกรอบของการวิจัย โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากภาคเอกสาร และจากแบบสัมภาษณ์ตัวศิลปิน และบุคคลใกล้ชิด

2.2.2 แบบสัมภาษณ์ จะใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากตัวศิลปิน แบบ

สัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูลจากตัวศิลปินจะใช้วิธีการสัมภาษณ์ทั้งแบบเป็นทางการ (Formal Interview) โดยจะใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structural Information) แบบปลายเปิด และใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) ซึ่งจะใช้ประกอบกับการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (สุภางค์ จันทวานิช, 2535) ส่วนบุคคลใกล้ชิด เช่น เพื่อนศิลปิน และบุคคลในครอบครัว จะใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ

2.2.3 แบบบันทึกจากการสังเกต ซึ่งจะใช้ในการสังเกตการทำงานศิลปะของศิลปิน โดยจะใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ซึ่งจะประกอบไปด้วยกระบวนการ 3 ขั้นตอน คือ การสังเกต การซักถาม และการจดบันทึก (สุภางค์ จันทวานิช, 2535)

2.2.4 แบบบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับผลงานศิลปะของศิลปิน ซึ่งจะเป็นการศึกษาผลงานศิลปะในฐานะที่เป็นข้อมูลเชิงประวัติ ผลงานซึ่งจะเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับชื่อผลงาน ขนาด เทคนิค จำนวนพิมพ์ วันเดือนปี และอื่น ๆ จากทั้งตัวศิลปินเอง และจากข้อมูลที่ได้มีการบันทึกไว้แล้ว เช่น ข้อมูลในสูจิบัตรการแสดงศิลปะ นิตยสาร และอื่น ๆ ซึ่งแบบบันทึกข้อมูลนี้จะสามารถบันทึกข้อมูลที่เป็นวัตถุที่มนุษย์สร้างขึ้น (Artifact) เช่น เหยียดตรา ภาพสี รูปภาพ รูปปั้น วัตถุทางศิลปะ (สุภาพ วาดเขียน, 2523)

2.2.5 กล้องถ่ายภาพ และกล้องบันทึกวิดีโอ จะใช้การบันทึกภาพในระหว่างที่มีการสังเกตการทำงานศิลปะของศิลปิน

2.3 การสร้างเครื่องมือ สำหรับการสร้างเครื่องมือในการวิจัยหลัก คือแบบสัมภาษณ์นั้น ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากตัวศิลปิน จะมีลักษณะเป็นแบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้าง ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง โดยการศึกษาข้อมูลจากภาคเอกสาร และกรอบของการวิจัยที่ได้กำหนดไว้ ส่วนแบบบันทึกจากการสังเกตนั้นสำหรับการศึกษาวิจัยครั้งนี้ซึ่งถือได้ว่าเป็นการศึกษา กับคนจำนวนน้อย (งามพิศ สัตย์สงวน, 2535) จะใช้วิธีการในการจดบันทึกข้อมูลต่าง ๆ ตามวัตถุ

ประสงค์ของการสังเกตที่ได้กำหนดไว้ ในส่วนของแบบบันทึกข้อมูลผลงานศิลปะ ผู้วิจัยจะสร้างแบบบันทึกข้อมูลเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับตัวผลงานศิลปะภาพพิมพ์ ของศิลปิน เช่น บันทึกข้อมูลเกี่ยวกับเทคนิค, ชื่อผลงาน, ขนาดของผลงาน, วันเดือนปีที่ทำผลงาน ฯลฯ โดยในการสร้างเครื่องมือนี้จะทำการศึกษาจากเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับศิลปะ และศิลปะภาพพิมพ์ตามแนวคิดของการวิจัย เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างเครื่องมือต่อไป เมื่อสร้างแบบสัมภาษณ์ แบบบันทึกการสังเกตการทำงานศิลปะ และแบบบันทึกข้อมูลผลงานศิลปะ แล้วจะนำเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษา และขอให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบ ซึ่งจะประกอบไปด้วย

1. ผู้เชี่ยวชาญการวิจัยเชิงมนุษยวิทยา รองศาสตราจารย์ ดร.งามพิศ สัตย์สงวน ภาควิชาสังคมศาสตร์และมนุษยวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2. ผู้เชี่ยวชาญทางด้านศิลปะ รองศาสตราจารย์ กำจร สุนพงษ์ศรี ภาควิชาศิลปะศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
3. ผู้เชี่ยวชาญทางทฤษฎีศิลปะและนักวิชาการศิลปะ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สมพร รอดบุญ คณะจิตกรรมประติมากรรม และภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
4. ศิลปินและผู้เชี่ยวชาญทางศิลปะภาพพิมพ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สัญญา วงศ์อร่าม ภาควิชาศิลปะศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เมื่อได้ทำการตรวจสอบแล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขอีกครั้งหนึ่งก่อนที่จะนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจริงต่อไป

2.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

2.4.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากภาคเอกสารเกี่ยวกับประวัติชีวิต , ผลงานในอดีต ตลอดจนข้อเขียนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำงานศิลปะของศิลปิน โดยจะดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ เช่น ห้องสมุดมหาวิทยาลัยศิลปากร, สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พิพิธภัณฑ์แห่งชาติหอศิลป์ (ถนนเจ้าฟ้า) ฯลฯ

2.4.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยจะเป็นผู้ดำเนินการจัดเก็บข้อมูลด้วยตนเอง โดยการเริ่มต้นติดต่อกับบุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง พร้อมกับขอจดหมาย

แนะนำตัวจากบัณฑิตวิทยาลัย และทำการติดต่อขอเข้าพบกับศิลปิน เพื่อขอทำการนัดหมายวัน เวลา สถานที่ เพื่อทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นมา

2.4.3 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสังเกต จะดำเนินการควบคู่ไปกับการ ชักถาม และบันทึกลงในแบบบันทึกการสังเกต นอกจากนั้นยังมีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการ ถ่ายภาพและภาพวิดีโอประกอบการสังเกตอีกด้วย โดยจะได้มีการนัดหมายวัน เวลา สถานที่ หลังจากที่ได้ดำเนินการสัมภาษณ์เสร็จเรียบร้อยแล้ว

2.4.4 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับประวัติผลงาน ศิลปะของศิลปินด้วยเครื่องมืออื่น ๆ เช่น แบบบันทึกข้อมูลผลงานศิลปะจะทำการเก็บรวบรวม ข้อมูลจากผลงานจริง และภาพถ่าย

2.5 การวิเคราะห์ข้อมูล เมื่อได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ได้ครบถ้วนแล้ว จะนำมาวิเคราะห์ข้อมูล โดยมีขั้นตอนต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

2.5.1 ขั้นตอนตรวจสอบข้อมูล จะดำเนินการตรวจสอบข้อมูลที่ได้รับมา ว่ามีความถูกต้อง และครบถ้วนเหมาะสมกับการนำมาวิเคราะห์ข้อมูลโดยจะทำการคัดเลือก ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยตามกรอบของการวิจัยที่ได้กำหนดไว้ นอกจากนี้การเก็บข้อมูลด้วยวิธี การต่าง ๆ กัน เช่น การใช้วิธีการสังเกตควบคู่ไปกับการสัมภาษณ์ พร้อมกันนั้นก็ศึกษาข้อมูล จากแหล่งเอกสารประกอบด้วย เพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน ก็จะมีลักษณะ เป็นการตรวจสอบ ข้อมูลแบบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodology Triangulation) (สุภางค์ จันทวานิช, 2535) จึงทำให้สามารถตรวจสอบข้อมูลได้อย่างถูกต้อง

2.5.2 ขั้นตอนการจัดระเบียบข้อมูล จะนำข้อมูลที่ได้รับมาจากการ เก็บรวบรวมข้อมูลจากภาคเอกสาร, จากการสัมภาษณ์ และการสังเกต แล้วนำมาแยกวิเคราะห์ ตามกรอบของการวิจัยที่ได้กำหนดไว้

2.5.3 ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล

2.5.3.1 ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติชีวิตของศิลปิน จะทำการ วิเคราะห์ข้อมูลจากภาคเอกสาร ประวัติชีวิต และจากการสัมภาษณ์ แล้วนำเสนอในรูปแบบของ ความเรียง ตาราง และภาพถ่าย

2.5.3.2 ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการทำงานศิลปะ จะทำการ วิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสังเกต และภาพถ่าย แล้วนำเสนอในรูปแบบของความเรียง และภาพถ่าย

2.5.3.3 ข้อมูลเกี่ยวกับผลงานศิลปะของศิลปินจะทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบบันทึกข้อมูลผลงานศิลปะ และข้อมูลจากภาพถ่าย แล้วนำเสนอในรูปแบบของความเรียงและภาพถ่าย

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. เพื่อให้เข้าใจถึงกระบวนการทำงานศิลปะภาพพิมพ์ของศิลปินชั้นเยี่ยม เดชา วราขุน
2. เพื่อให้ทราบถึงประวัติและผลงานของศิลปินชั้นเยี่ยม เดชา วราขุน
3. เพื่อให้สามารถนำข้อความรู้ที่ได้รับจากการวิจัยครั้งนี้ มาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนทางด้านศิลปะได้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย